

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE
DIVADELNÍ FAKULTA

Dramatická umění
Autorské herectví, jeho teorie a psychosomatika

DISERTAČNÍ PRÁCE

**SVĚT IVANA VYSKOČILA V KONTEXTU PATOČKOVY FILOSOFIE
MODERNÍHO UMĚNÍ**

Boris Jankovec

Vedoucí práce: prof. Mgr. Miroslav Petříček, Dr.

Externí oponent práce: doc. Libuše Heczková, Ph.D.

Interní oponent práce: prof. Mgr. Jaroslav Etlík

Datum obhajoby: 23. 1. 2023

Přidělený akademický titul: Ph.D.

Praha, 2022

Svět Ivana Vyskočila v kontextu Patočkovy filosofie moderního umění

Kapitola I.: Současný stav bádání

Cílem projektu bylo vyzdvižení smyslu a hodnoty, které literární a dramatické tvorbě Ivana Vyskočila přičítal filosof Jan Patočka ve studii *Svět Ivana Vyskočila* (1963). V první kapitole v rámci zkoumání současného stavu bádání poukazují zejména na to, že dosavadní interpretace Patočkovy reflexe Vyskočilovy tvorby mají citelné limity.

Vymezení současného stavu bádání jsem začal interpretací reflexe *Absurdita – zvláštní druh smyslu*, nejstarší interpretací studie *Svět Ivana Vyskočila*, a to od literárního vědce a kritika Zdeňka Kožmína.¹ Poukázal jsem zejména na roli, kterou Kožmín přičítá Vyskočilově fantasii ve vztahu k odhalování pravdy, a jak Kožmín v této souvislosti odhaluje rezonanci mezi Vyskočilovou absurdní komikou a problematikou negace, která spočívá v dialogicko-polemickém principu Patočkova myšlení. Dále jsem ukázal, že Kožmín v podstatě Patočkův náhled na Vyskočila uchopuje v poněkud širším teoretickém rámci. Primárně se totiž fakticky pokouší odhalit zejména skrytou souvislost Patočkova pohledu na Vyskočila s ohledem na Patočkovy studie o J. Čapkovi a J. Durychovi, a to navíc jaksí ve vztahu ke klasické filosofické problematice – podstatě básnictví.

Následně jsem interpretoval reflexe současného estetika Miloše Ševčíka, jenž Patočkův náhled na Vyskočila nejprve krátce pojednal v kontextu Patočkovy studie *Spisovatel a jeho věc*, a sice s ohledem na zkoumání problematiky role Vyskočilovy imaginace při odhalování pravdy a podstatného v literatuře.² Z tohoto vyvstalo, že Ševčíkova interpretace Patočkovy reflexe Vyskočila měla význam podpory a posílení teze, kterou Ševčík vyvodil z Patočkovy

---

¹ Kožmínův text *Absurdita – zvláštní druh smyslu* byl publikován v souboru sebraných univerzitních přednášek pod názvem *Modely interpretace: Patočkovské průhledy*, Vydavatelství MU, Brno 2001.

² Ševčík, M., *Umění jako vyjádření smyslu: Filosofie umění Jana Patočky*, Vyd. Pavel Mervart 2014

nejvýznamnější studie o literatuře – *Spisovatel a jeho věc*. Jinak řečeno, že Ševčík primárně nezkoumal Vyskočilovu studii jako prvořadý předmět svého zájmu. Poté jsem přistoupil i k Ševčíkově druhé reflexi Patočkova náhledu na Vyskočila, který Patočkův náhled na Vyskočila zajímavě klade do kontextu Patočkovy koncepce tří pohybů existence, strukturovaněji si všímá Patočkovy tematizace Vyskočilova zkoumání dialogu a dotýká se i vztahu absurdity a solidarity.³

Celkově a zjednodušeně řečeno interpretace textů obou výše uvedených autorů poukázala na to, že oba interpreti věnují pozornost především Patočkově tematizaci vztahu mezi Vyskočilovou imaginací a odhalováním pravdy. A pak že Patočkův náhled na Vyskočila oba autoři interpretují v zásadě prizmatem koncepce umění u M. Heideggera. Oproti této interpretační tendenci jsem naznačil, že jejich přístup má citelné limity, a předznamenal jsem, že Patočka se od Heideggerovy koncepce vzhledem ke smyslu a podstatě soudobého umění citelně distancuje a označuje ji za romanticko-minulostní a přespříliš abstraktní.⁴

Jelikož projekt vycházel také z předpokladu, že Patočkova reflexe Vyskočilovy tvorby vzešla z traskavého společensko-politického dění a zápasu, přistoupil jsem i k interpretaci dobových publicistických kritik Vyskočilovy tvorby (týkajících se fakticky jeho působení v *Divadle Na Zábradlí*), k nimž mne dovedla publikace *Cesty ke hře* Michala Čunderleho.⁵ Ač tento exkurz asi v první kapitole působil cizorodě, tak ukázal, že Patočka svou studii o Ivanovi Vyskočilovi napsal v podstatné míře (ač s časovým odstupem) i jako jistou apologii po tom, co byl I. Vyskočil donucen k odchodu z *Divadla Na Zábradlí*.

Exkurz k dobovým kritikám poukázal – volněji řečeno – zhruba na to, že oficiální kritika Vyskočilovu tvorbu hodnotila jako „pseudo-intelektuální“ nezávaznost až samoúčelnost, která

---

³ Blahutková, D., Ševčík, M., *Patočkovy interpretace literatury*, Vyd. Pavel Mervart 2014

⁴ Srv. např. Patočka, J., *Učení o minulostním rázu umění*, in: Umění a čas I., Oikoymenh, Praha 2004, s. 347

⁵ Čunderle, M., *Cesty ke hře*, in: Čunderle M., Roubal J., *Hra školou: dvakrát o Ivanu Vyskočilovi*, Studio Ypsilon, 2001,

díky bezbřehé experimentálnosti, spočívající mimo jiné ve hře s jazykem a slovními hříčkami, vyúsťovala v politicko-ideologicky nevyhraněný až nepřijatelný a oplzlý, cynicko-negativistický popis mezilidských vztahů; v celkově nepravdivý obraz skutečného společensko-politického (socialistického) uspořádání.⁶ Uvedená charakteristika nebyla mým objevem, její explicitní tematizace ovšem otevřela cestu k takové interpretaci studie *Svět Ivana Vyskočila*, která byla daleko méně závislá na heideggerovské inspiraci Patočkova myšlení.

Společensko-politickou motivaci Patočkovy reflexe Vyskočilovy tvorby odhalila následná interpretace, interpretace studie *On Mastodons, Faust and Tight Hugs: Jan Patočka on Literature* (2020) od P. Jamesové. Analýzou této studie se však ukázalo, že P. Jamesová nezkoumá dobové politicko-ideologické souvislosti odrážející se v oficiálních kritikách Vyskočilovy tvorby, nýbrž že její studie vychází z poukazu literárního a divadelního vědce Pavla Janouška, jenž rozkrývá Vyskočilovy personální neshody s ředitelem *Divadla Na Zábradlí* V. Vodičkou a odraz těchto neshod ve Vyskočilově tvorbě.⁷ Jako hlavní cíl této studie se ukázala snaha o vyvrácení všeobecně panující představy, že Patočka se politicky angažoval až v druhé polovině 70. let jako mluvčí Charty 77.

Kapitola II.: Předběžná interpretace studie *Svět Ivana Vyskočila*

Druhá kapitola byla pokusem o podrobnější interpretaci studie *Svět Ivana Vyskočila*, jelikož z první kapitoly mimo jiné vyplynulo, že Patočkova reflexe Vyskočilovy tvorby dosud nebyla zcela samostatným předmětem bádání. Oproti předchozím interpretacím jsem se zde navíc pokusil akcentovat, že Patočkova studie vznikla i jako apologetická polemika s oficiální,

---

⁶ Jednalo se fakticky zejména o kritiky hry *Smutné vánoce*. Kriticky se vyjádřil například O. Kryštofek v recenzi *Bizarní vánoce v Divadle Na zábradlí* publikované v *Obraně lidu* 28. 10. 1960 a J. Opavský v kritice *V řiši mlhovin* publikované v *Rudém právu* 5. 11. 1960. Nejkritičtější byl Sergej Machonin v kritice *Slepá ulička: k premiéře Smutných vánoč* publikované v *Literárních novinách* 10. 11. 1960.

⁷ Petr Janoušek (*Ivan Vyskočil a jeho neliteratura*, Host, Brno 2009) upozornil na Vyskočilovy personální neshody s ředitelem *Divadla Na Zábradlí* V. Vodičkou a odraz těchto neshod ve Vyskočilově tvorbě prostřednictvím figury a povahy mastodonta, respektive v postavě cynického a sebestředného Dr. Niemana. Podle Janouška postava Dr. Niemana v povídce *Neuvěřitelný vzestup Alfréda Uruku* představuje v zásadě Vyskočilovo umělecké ztvárnění skutečného V. Vodičky.

politice podřízenou publicistikou. Zprvu jsem se proto ve svém rozboru a popisu studie *Svět Ivana Vyskočila* zabýval zejména problematikou nezávazné samoúčelnosti Vyskočilovy tvorby, jejíž obhajobě Patočka věnuje první části studie, přičemž jej tato problematika nakonec přivádí i k vymezení samotného principu Vyskočilovy tvorby. Ukázalo se, že Patočka tento princip Vyskočilovy tvorby vymezuje skrze vypracování jisté paralely mezi slavnou fenomenologickou redukcí u E. Husserla a rolí, kterou ve Vyskočilově tvorbě sehrává jeho originální fantazie. Předchozí interpretace přímou paralelu s Husserlem nevypracovávaly. Ve své interpretaci výše uvedeného motivu ukazují, že Patočka vymezuje celý princip Vyskočilovy komiky a vtupu jakožto „metodu fantastické variace“. Takto se Vyskočilova tvorba ukázala nejen jako prostředek odhalující (abstraktní) filosofickou pravdivost, nýbrž také to, jak Patočka otupil i oficiálně kritizovanou nepravdivost Vyskočilova uměleckého obrazu světa.

V souvislosti s paralelou, kterou Patočka vytvořil mezi Vyskočilovou a Husserlovou „metodou“, jsem se pokusil dále poukázat na to, že z Patočkova pohledu Vyskočil prostřednictvím tvůrčího procesu v zásadě odhaluje za pouhými a proměnlivými smyslovými jevy to, co je *neredukovatelné a podstatné*. Vyskočil takto ale podle Patočky v zásadě odhaluje nakonec i *půdu přirozeného světa lidské existence*, skrytou za běžným, všeobecným a vulgárním názorem světa. Názorem, který je člověku v zásadě vnucován z vnějšku společensko-politickým systémem.

Ve výše uvedeném kontextu se však dále projevilo, že Vyskočil podle Patočkova náhledu pravdu věcí a světa oproti Husserlovi, jehož metoda je v podstatě introspektivně-kontemplativní, odhaluje v jakémsi destruktivně-tvořivém procesu, který je fakticky zápasem vykazujícím charakter náročné práce. V návaznosti na to jsem se pokusil ukázat, jak tento tvůrčí zápas podle Patočky primárně spočívá ve Vyskočilově analytickém zkoumání,

„rozbíjení“ a negaci jazykových významů a běžně zažitých vztahů na straně jedné a v syntetickém vytváření nových a nečekaných spojení, a tím i nového smyslu na straně druhé.

V souvislosti se smyslem negace ve vztahu k absurditě Vyskočilovy tvorby jsem se proti předchozím interpretům pokusil i mírně naznačit, že Patočka pravděpodobně negaci a absurditu u Vyskočila pojímá i trochu jako zakladatele existenciální prózy a dramatu a předchůdci dramatu absurdního J. P. Sartre a A. Camus. Především jsem se však v tomto kontextu pokusil naznačit, že Patočkova reflexe v dané souvislosti pravděpodobně také (ne)nápadně reaguje i na dobovou kritiku vyčítající Vyskočilovi cynismus, negativismus či třeba oplzlost deformující reálně-socialistické představy obrazu mezilidských vztahů. Obecněji se pak v kontextu problematiky negace a absurdity u Vyskočila ukazuje, že Patočka Vyskočilovu tvorbu interpretoval i jako odhalení nesamozřejmosti a problematičnosti smyslu světa a věcí, a také prohlubování a tvorbu tohoto smyslu.

Závěr interpretace studie *Svět Ivana Vyskočila* pak poukázal na to, že Patočkovo pojetí Vyskočilovy „metody fantasijní variace“ i obecnějšího smyslu Vyskočilovy tvorby vychází, zhruba a zjednodušeně řečeno, z Patočkovy koncepce tří pohybů existence. (Což ovšem naznačil již M. Ševčík.) V druhé části své interpretace studie *Svět Ivan Vyskočila* jsem se proto pokusil ukázat Patočkův pohled na smysl Vyskočilovy tvorby s ohledem na Patočkův druhý a třetí pohyb existence. V tomto kontextu vyvstalo, že Patočka pojímá Vyskočilovu tvorbu jako transcendenci existenciální situace, jež je člověku z vnějšku vnucená mechanismy politické moci a z vnitřku daná biologickou determinací – psychofyzickou konečností. Poukázal jsem na to, že Patočka Vyskočilův způsob transcendence fakticity bezprostředně dané existenciální situace názorněji předvádí výkladem vybraných motivů z her *Faust*, *Markéta*, *služka a já* a *Autostop*, či výkladem motivů z povídek, jako je například *Krátké vyprávění o Albertu Kyškovi*, *létacím snu*, *Obrzel 5 kilometrů* či *Vždyť přeci létat je snadné*.

Kapitola III.: Interpretace Patočkova náhledu na tvorbu Ivana Vyskočila v kontextu Patočkovy filosofie literatury

Třetí kapitola byla obecně řečeno pokusem o interpretaci *Světa Ivana Vyskočila* v kontextu Patočkovy filosofie moderní a soudobé literatury, kterou Patočka artikuloval zejména v několika samostatných studiích. Nejprve jsem přistoupil k pokusu o interpretaci studie *Epos a drama, epičnost a dramaticčnost* (1966). Patočka v této studii nabízí prostřednictvím velmi pozoruhodné reinterpretace Aristotelovy slavné koncepce katarze (Poetika) originální možnost, jak porozumět smyslu a podstatě moderní a soudobé literatury a dramatu.

Z interpretace studie *Epos a drama, epičnost a dramaticčnost* nejprve v zásadě vyvstalo, jak a proč se Patočka distancuje od klasického a v podstatě řemeslně-mimetického pojetí literární a dramatické tvorby. V tomto kontextu vyvstalo do popředí, že od 19. století podle Patočkova názoru nastává krize smyslu, způsobená rozpadem tradičních norem a hodnot, přičemž tradiční paradigma a obraz světa je ve 20. století nahrazen pluralitou odlišených smyslů – odlišných způsobů prožívání reality a existence. Proto se tedy Patočka, jak se ukázalo, s ohledem na smysl soudobého umění, jaksi odklání od literatury a dramatu „jednoznačných heroických charakterů“ a tradiční dramatické a fabulační architektury. A naopak se poněkud přiklání spíše k takovým tvůrčím cestám a způsobům, jež jsou daleko méně mimetické a tím i předmětné, jelikož smysl světa a věcí zkoumají, hledají, čímž i smysl také novým způsobem prohlubují a vytvářejí. Patočka se takového způsobu tvorby jaksi dotknul již v interpretaci Vyskočilovy tvorby, když její smysl a hodnotu v závěru studie *Svět Ivana Vyskočila* v zásadě uchopil a interpretoval prizmatem třetího existenciálního pohybu transcendence; riskantně náročného pohybu pravdy.

Z interpretace studie *Epos a drama, epičnost a dramaticčnost* pak dále vystoupilo, že výše naznačený způsob tvorby představuje výraz nezajištěné heroičnosti, jež je sama o sobě vzorem morálního jednání, který vyvolává určitý soucit. Podobný soucit, jaký v rámci tradičního dramatu a aristotelského pojetí katarze navozoval terapeutickou očistu od strachu a úzkosti.

Následující podkapitola pak představovala pokus o interpretaci studie *Svět Ivana Vyskočila* v kontextu pojednání *Společenská funkce literatury* (1968).⁸ Tímto krokem jsem se, nejobecněji řečeno, pokusil projasnit nejprve základ slovesné a dramatické tvorby, který je dle Patočkova názoru založen v přirozené a praktické dialogické mluvní situaci každodenního života. Legitimitu artikulace této problematiky vychází zejména z toho, že Patočka již ve studii *Svět Ivana Vyskočila* na jisté rovině vymezuje předmět Vyskočilova tvůrčího zájmu jakožto zkoumání, resp. „studium dialogické situace“ v každodenní (společenské) praktické realitě.

Prostřednictvím rozboru a popisu Patočkova pojetí praktické mluvní situace, založeného ve filosofii jazyka, se ukázalo, že spisovatelova práce s jazykem je v rámci ostatních lidských činností zcela nezastupitelná. Poukázal jsem na to, že v Patočkově pohledu je spisovatelova práce s jazykem fakticky péčí o jazyk a péčí o kolektivní, společenskou duši. Problematice jsem se věnoval proto, že Patočkův pojem péče o duši k Vyskočilovu myšlení, tvorbě a pedagogicko-psychologickému působení náleží třeba už jen tím, že se Vyskočil vztahuje k Sokratovi a sokratovskému dialogu či k psychodramatu.⁹ Na závěr svého pokusu o interpretaci studie *Společenská funkce literatury* s ohledem na Patočkovu reflexi Vyskočilovy tvorby jsem se ještě pokusil poněkud zpracovat problematiku angažovanosti v umění, jíž se uvedená studie také dotýká. Vyskočil v souvislosti se svou tvorbou totiž na pojem angažovanosti také nejednou poukazuje.¹⁰

Poslední část třetí kapitoly byla pokusem předchozí zkoumání Patočkova pohledu na smysl a hodnotu Vyskočilovy tvorby interpretovat v kontextu studie *Spisovatel a jeho věc* (1969), která představuje Patočkovu nejvýznamnější a nejkomplexnější artikulaci smyslu a podstaty moderní

---

⁸ Patočka, J., *Společenská funkce literatury*, in: Češi I., Oikoymenh 2006

⁹ Srv. např. rozhovor I. Vyskočila s A. Koubovou: *Myšlení a filosofie*, in: *Filozofie*, roč. 68, 2013, č. 5. s. 453–454, zde např. Vyskočil artikuluje svůj vztah k Sokratovi a jeho myšlení.

¹⁰ V souvislosti s otázkou angažovanosti ve Vyskočilově pojetí tvorby srv. např.: Rut, P., (ed.), *Ne-divadlo Ivana Vyskočila*, Československý spisovatel 1996, s. 123

a soudobé literatury. K této studii jsem přistoupil i proto, že v rámci Patočkova díla nejnázorněji ukazuje, jak spisovatel a literatura (a potažmo každý umělec) odhalují každodenní přirozený svět. Legitimitu projasňování této problematiky jsem čerpal ze skutečnosti, že Patočka fakticky odhalování přirozeného světa lidské existence spojil s Vyskočilovou tvorbou už ve studii *Svět Ivana Vyskočila*.¹¹

Interpretací studie *Spisovatel a jeho věc* jsem se v zásadě pokusil primárně poukázat na to, že Patočka odhalování půdy přirozeného světa v literatuře (a umění obecně) ukazuje zejména prostřednictvím vypracování problematiky – *vyjádření individuálního životního, žitého smyslu*. Jak k tomuto vyjádření individuálního životního smyslu v moderním a soudobém umění dochází, to jsem se pokusil naznačit zejména prostřednictvím Patočkovy artikulace rozdílu jazykových prostředků, jimiž vytváří obraz světa věda, filosofie a umění. Ukázalo se tak, že proti abstraktním pojmům vědy a filosofie využívá spisovatel přirozeného jazyka s jeho metaforikou a sugestivitou, přičemž odhaluje i před-reflexivní a přirozenou půdu zkušenosti.

Jelikož se I. Vyskočil od počátku (nejen) své tvůrčí činnosti různými způsoby pokoušel v rámci možností distancovat od výraznější politizace tvorby i přemíry institucionalizace a komercializace, dal jsem ve snaze o produktivní interpretaci *Spisovatele a jeho věci* prostor také tomu, jak Patočka v závěru této studie artikuluje potencionální ohrožení skutečné tvorby, plynoucí z vědo-technicky a individualisticky zaměřeného systému. Jako riziko tvorby se ukázalo, že se umělec snadno může stát jen součástí systémových mechanismů poptávky a nabídky, čímž přestane být autentický, a z tvorby bude jen předmět, pouhý produkt. Dále vystalo riziko tlaku soudobého společenského systému, který spisovatele rekrutuje pro vnější

---

¹¹ Ve studii *Svět Ivana Vyskočila* J. Patočka neužívá přímo pojmu přirozeného světa, v souvislosti s Vyskočilovou tvůrčí činností mluví spíše o odhalování žité reality a odhalení posledního základu lidské zkušenosti. Jelikož je ale pojem přirozený svět i „překladem“ Husserlova pojmu „lebenswelt“, a lebenswelt je ve fenomenologii ontologickým základem veškeré lidské před-reflexivní zkušenosti, jedná se fakticky o stejný smysl.

angažmá, jež nevychází z nitra a vůle tvůrce. Konečně se pak ukázal možný negativní vliv na masmédiá, která svádí možností působnosti na široké masy, přičemž ale nutí ke stereotypizaci a zploštění výrazu a jazyka.

Kapitola IV.: Interpretace Patočkova náhledu na tvorbu Ivana Vyskočila v kontextu Patočkovy filosofie dějin umění

Čtvrtá kapitola obecně představovala zejména pokus o prohloubení Patočkova vymezení smyslu moderního a soudobého umění jakožto *vyjádření individuálního žitého smyslu*, a to převážně prostřednictvím interpretace studie *Umění a čas*, jedné z nejpodstatnějších studií o Patočkově pojetí filosofie dějin umění. Už ve studii *Svět Ivana Vyskočila* o sobě Patočkova filosofie dějin umění dávala vědět, a to například když Patočka vyjádřil názor, že je Vyskočilova tvorba – zhruba řečeno – „nesmírně moderní“, že nevyjadřuje žádné „obecně univerzální a neměnné pravdy“ získané jaksi z vnějšku či že nevyjadřuje, neukazuje svět jen v „alegorickém“ a „symbolickém“ smyslu.¹² Interpretace studie *Umění a čas* proto byla další snahou o vyjasňování Patočkových náhledů, názorů a filosofických kontextů, vyjádřených již ve východisku projektu – studii *Svět Ivana Vyskočila*.

Poněkud přesněji jsem se v této kapitole nejprve pokusil představit Patočkův náhled na význam pojmu *subjektivního stylu* v moderním a soudobém umění, jenž je u Patočky jaksi klíčem k explikaci problematiky *vyjádření individuálního životního smyslu* v uměleckém díle. Problematika individuálního stylu v umění mě přitom dovedla k artikulaci problematiky uměleckého díla jakožto imanentní mnohvrstevnaté struktury. Artikulaci problematiky díla jakožto mnohvrstevnaté struktury jsem uznal za legitimní, jelikož už v interpretaci studie *Svět Ivana Vyskočila* jsem se pokusil naznačit, že Patočka pojímá formálně-obsahový charakter

---

¹² Srv. Patočka, J., *Svět Ivana Vyskočila*, in: *Umění a čas II.*, Oikoymenth 2004, s. 184

Vyskočilova díla v zásadě jako mnohvrstevnatou strukturu. Strukturu, v níž autor neklade důraz ani tak na vrstvu předmětného zobrazení a vrstvu ideovou (jako v umění tradičním, klasickém – mimetickém), ale kde je nemalý prostor dán hře a experimentu s výrazovými prostředky a elementárními formálními prvky těchto prostředků.

Ve výše uvedeném kontextu jsem poukázal na to, že hravě-experimentální zkoumání vrstvy výrazových prostředků a elementárních formálních prvků uměleckého jazyka vede podle Patočkova názoru k odhalování základů a podstaty umění. Fakticky jsem výše uvedenou problematiku artikuloval v kontextu Patočkova dnes již (asi) slavného rozlišení dvou odlišených epoch dějin umění. Epochy umělecké kultury, ve kterém je dílo okno do jiného světa v němž se zrcadlí a probleskují metafyzicko-náboženské principy bytí (daného světa/paradigmatu), a epochy estetické kultury, ve které se dílo ukazuje spíše jako sebe-reflexivně analytické a sebe-referenční, na základě čehož se odhaluje umění jako specifická činnost s autonomním smyslem.¹³ Potažmo se v tomto kontextu poněkud „rehabitoval“ experimentálně intelektuální charakter Vyskočilovy činnosti.

Vymezení podstaty umění epochy estetické a umělecké mě dovedlo i k Patočkově explikaci smyslu moderního a soudobého umění jakožto výrazu lidské svobody a protestu proti jakékoli vnější totalitě, což opět, domnívám se, zarezonovalo jak s Patočkovou artikulací role Vyskočilovy neutuchající komické imaginace povznášející se nad tvrdou realitu, tak také s Vyskočilovými četnými poukazy na význam svobody a nezávislosti v umělecké tvorbě.¹⁴ Prostřednictvím artikulace Patočkovy specifikace mechanismů život zvěčňujícího vědo-technického základu moderního a soudobého světa jsem se také jaksí propracoval k projasnění Patočkova náhledu na pojem absurdity a absurditu existence (v poválečných desetiletích), tj.

---

¹³ Epocha estetická pozvolna nastává zhruba s rozkladem tradičního řádu světa v období Velké francouzské revoluce. Epocha umělecká naopak trvá od vzniku západní kultury zhruba do Velké francouzské revoluce.

¹⁴ Srv. např. Rut, P. (ed.), *Ne-divadlo Ivana Vyskočila*, Československý spisovatel 1996, s. 123

Patočkova náhledu na jeden z ústředních pojmů existenciálně-absurdní literatury a dramatu, umění.

Ve druhé části 4. kapitoly jsem se pak nejprve pokusil o přiblížení Patočkova náhledu na problematiku experimentu v umění, jelikož Patočka pojem experimentu volněji použil už ve studii *Svět Ivana Vyskočila*, a také proto, že Vyskočil svou tvorbu – od počáteční dramatiky až po pozdější *Dialogické jednání s vnitřním partnerem* – jaksi pojímal vždy i jako jakousi experimentální „dílnu“. Artikulace Patočkova náhledu na experiment primárně (po)odhalila, jak a proč experimentální zkoumání výrazových prostředků a jejich hlavních elementů v procesu tvorby dochází k odhalování možností, hranic, principů, a tím i podstaty umění. Pokusil jsem se navíc naznačit, že z Patočkova myšlení vyplývá, že takovýto experiment je současně i odhalením, resp. návratem k přirozenému světu.

V tematizaci problematiky experimentu jsem se navíc ještě pokusil nechat poněkud vyniknout nemalou rozdílnost Patočkova náhledu na smysl moderního a soudobého umění oproti náhledu M. Heideggera, který se, jak jsem také naznačil, od experimentu distancuje. Diferencí náhledů obou autorů jsem posílil jeden z dílčích předpokladů, a to že předchozí interpretace Patočkovy studie *Svět Ivana Vyskočila* využívají příliš omezený způsob výkladu a v jistém ohledu (možná) tak i míjí bytostné aspekty Vyskočilovy tvorby.

V návaznosti na problematiku experimentu jsem se pak ve zkratce pokusil přiblížit Patočkův náhled na pojem hry ve vztahu k umění a následně i básnictví. Patočka ovšem bohužel ve svém díle pojmu hry věnuje nemnoho prostoru, a navíc tento pojem užívá v abstraktním až metafyzickém kontextu. Proto byla tato část mé práce kratší, zkratkovitější a relativně nenázorná.

V závěrečné části 4. kapitoly jsem se pokusil věnovat podrobnější artikulaci Patočkovy koncepce tří pohybů existence ve vztahu k umění a ve vztahu k Vyskočilově tvorbě, jelikož tato

koncepte, jež je fakticky jádrem Patočkova myšlení, tvořila interpretační prizma a rámec podstatné části Patočkovy reflexe Vyskočilovy tvorby ve studii *Svět Ivana Vyskočila*. Nejobecněji řečeno se ukázalo, že Patočka ve výsledku smysl Vyskočilovy tvorby interpretuje s ohledem na druhý pohyb jako složitý výkon podobný práci a boji a s ohledem na třetí pohyb existence jako pohyb transcendence, v němž se Vyskočil osvobozuje od bezprostřední fakticity existenciální situace, která byla v jeho případě i nemálo omezována z vnějšku.

Kapitola V.: Od text-appealu k Dialogickému jednání s vnitřním partnerem a odhalování přirozeného světa

Poslední kapitola znamenala obrat perspektivy. Začala poněkud neplodným pokusem, kdy jsem se ve Vyskočilově oficiální biografii (s omezením zhruba do 70. let) s ohledem na předmět mého projektu pokoušel najít významná fakta o setkávání J. Patočky a Ivana Vyskočila. Ukázal se alespoň základní obrys prvopočátků Vyskočilovy divadelní tvorby a psychoterapeutické činnosti a odhalily se kořeny Vyskočilova vztahu k experimentování, hře a otázce svobody v rámci tvorby. A snad se podhalily i kořeny Vyskočilovy touhy po tvorbě jakožto setkání a sblížení.

Následně jsem zkoumal Vyskočilovu tvorbu (a její reflexe) v době Vyskočilova působení v *Redutě* a *Divadle Na Zábradlí*, jelikož v text-appealech a divadelních hrách z této doby byla založena divadelní i literární tvorba, k níž se fakticky vztahovala Patočkova reflexe ve studii *Svět Ivana Vyskočila*. Navíc Vyskočilova tvorba tohoto období obecně také zajímavě koresponduje s problematikou experimentu, minimalizace výrazových prostředků či svobody v umění, které jsem se pokoušel akcentovat v interpretacích Patočkových textů.

Přestože byla má snaha o hledání souvislostí a vytváření vztahů mezi Vyskočilovou tvorbou a Patočkovým myšlením v této podkapitole nejnásilnější a vyznívá asi nejdiskutabilněji, vyjevil se Vyskočilův náhled na smysl katarze, tj. Vyskočilův náhled na samu podstatu a smysl

dramatické tvorby. Ukázalo se přitom, že Vyskočil v zásadě nevidí cestu ke katarzi (trochu podobně jako Patočka) prostřednictvím klasické aristotelské dramaturgické architektury díla, nýbrž že ke katarzi dochází zejména prostřednictvím interakce s divákem a jeho zapojením do otevřené dramatické struktury, čímž dochází k setkání, a tím i sdílení a *dramatické události*.

Protože se Patočka k Vyskočilovi vztahoval i jako k autonomnímu spisovateli a kladl jeho význam vedle Holana, Hrabala a Kundery, pokusil jsem se následně i o jistý rozbor reflexí Vyskočilovy tvorby vzniklých až po zveřejnění Patočkovy studie.¹⁵ V tomto rozboru jsem více méně poukázal na to, že převážná většina reflexí Vyskočilovy tvorby vzniklých v 60. letech po zveřejnění Patočkovy studie byla Patočkovým náhledem volněji inspirována či nějak ovlivněna.

V závěru projektu jsem se pokusil naznačit možnou rezonanci Patočkovy interpretace smyslu a hodnoty Vyskočilovy tvorby s poněkud pozdější tvůrčí „cestou“ *Dialogického jednání s vnitřním partnerem*. K tomuto pokusu jsem přistoupil i proto, že Patočkův popis základních struktur a principů Vyskočilovy tvorby se v zásadě dotýkal, domnívám se, i některých principů a struktur, na kterých *Dialogické jednání* Vyskočil začal koncipovat relativně zanedlouho, co o něm Patočka svou studii vydal. Zmíněnými principy mám na mysli např. nezávaznost a nezaujatost, nepředmětnost, experiment, zkoumání dialogické situace, práce s na sebe komplementárně vázanými protiklady, charaktery.¹⁶

Dialogické jednání s vnitřním partnerem jsem zjednodušeně řečeno představil ve dvou krocích a dvou kontextech. Nejprve interpretací Vyskočilova oficiálního (nutně pozdějšího) popisu smyslu a struktury *Dialogického jednání* na jeho osobním webu. Ukázalo se, že Vyskočil explicitně odkazuje na Patočkův pojem hry, který jsem předtím pojednal. A dále se

---

¹⁵ Srv. Patočka, J., *Umění a čas*, in: *Umění a čas II.*, Oikoymenh 2004, s. 399; zde Patočka Biemelovi např. píše: „Velice mě těší, že se Vám Vyskočil líbí, je to skromný člověk, mám ho rád, on mne podle všeho též.“

¹⁶ Jako je třeba Faustova zjištění protikladem Markétiny bezelstnosti a dobroty atp.

ukázalo, že Vyskočil *Dialogické jednání* začal koncipovat již od roku 1967, čímž se tento pokus o hledání možných souvislostí ukázal jako relativně legitimní.

Mimo to jsem na *Dialogické jednání s vnitřním partnerem* také poukázal prostřednictvím interpretace vybraných motivů v odborné studii *Výuka herectví jako psychoterapeutická možnost*, která zas mimo jiné zajímavě poukazuje na *Dialogické jednání* i jako na experimentální a nezávaznou možnost zkoumání samotných tvůrčích a hereckých výrazových prostředků až jejich základních elementů, a tím i jako na možnost zkoumání hereckého výrazu.¹⁷ Prohloubil jsem tak rezonanci s některými předchozími tématy a motivy, interpretovanými v rámci Patočkovy filosofie umění.

V závěru práce jsem se pokusil zjednodušeně interpretovat smysl *Dialogického jednání s vnitřním partnerem* prostřednictvím rozboru textu *Hlas, mluva, řeč*.¹⁸ Jednak se tímto ukázal Vyskočilův explicitní odkaz na souvislost *Dialogického jednání* s Patočkovým konceptem přirozeného světa – hojně tematizovaný v předchozích kapitolách projektu. A také se ukázala Vyskočilova kritika „technické civilizace“ – což je v zásadě Patočkův pojem – a konzumní kultury v poněkud širších společensko-ekonomicko-politických souvislostech. Ukázal se tak i oblouk rezonující s Patočkovou kritikou společensko-politických problémů a poměrů, v nichž Patočka popisuje a odhaluje smysl a podstatu moderního a soudobého umění – včetně tvorby Ivana Vyskočila.

Závěrem. V kontextu Patočkova myšlení se Vyskočilova tvůrčí činnost přes svou experimentální hravost ukázala jako činnost až dekonstruktivisticky odhalující odlišné aspekty a dimenze společenské reality a v posledku také jako návrat k přirozenému světu. Tato činnost

---

¹⁷ in: Skupinová psychoterapie psychotiků a osob s těžším somatickým postižením, Syřišťová, Eva a kol.: Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1989, s. 136–144

¹⁸ Vyskočil, I., *Hlas, mluva, řeč/Řeč, mluva, hlas*, Damu, Praha 2006, s. 7–9. Z tohoto textu explicitně plyne, že Vyskočil smysl *Dialogického jednání* klade do souvislosti s přirozeným světem, centrálním pojmem Patočkova myšlení, a do??? kontextu „technické civilizace“, která jaksi utváří kontext problematiky odcizení přirozenému světu.

má tedy významný kognitivní přínos, přičemž je ve své podstatě riskantním existenciálním výkonem. Výkonem vykazujícím mimo jiné i charakter práce a zápasu, který ve svém uměleckém výrazu transcenduje bezprostředně a nekriticky daný – nezřídka politickou mocí formovaný – smysl věcí a světa, čímž sám smysl posouvá a projasňuje. Jakožto existenciální výkon Vyskočilova tvorba také exemplifikuje heroičnost skýtající až katarzní – duši očišťující a osvobozující – náboj a potenci. Z Patočkova náhledu na smysl a podstatu Vyskočilovy tvorby lze také vyvodit, že například oproti Heideggerovi nabízí daleko pozitivnější perspektivu i na takové umění, které se nedrží tradičních narativních či obecně mimetických tvůrčích principů a postupů.

Seznam použité literatury

Primární literatura:

- Patočka, J., *Epičnost a dramatičnost, epos a drama*, in: Umění a čas I., Oikoymenh, Praha 2004.
- Patočka, J., *Hegelův filozofický a estetický*, in: Umění a čas I., Oikoymenh, Praha 2004.
- Patočka, J., *Holan*, in: Umění a čas II., Oikoymenh, Praha 2004.
- Patočka, J., *Dopisy Václavu Richterovi*, Oikoymenh, Praha 2001.
- Patočka, J., *Kacířské eseje o filosofii dějin*, Oikoymenh, Praha 2007.
- Patočka, J., *Nitro a duch*, in: Fenomenologické spisy, Oikoymenh, Praha 2014.
- Patočka, J., *Poznámky k poly-perspektivě u Picassa od W. Biemela*, in: Umění a čas II., Oikoymenh, Praha 2004.
- Patočka, J., *Pravda mýtu v Sofoklových dramatech o Labdakovcích*, in: Umění a čas I., Oikoymenh, Praha 2004.
- Patočka, J., *Společenská funkce literatury*, in: Češi I., Oikoymenh, Praha 2006.
- Patočka, J., *Spisovatel a jeho věc*, in: Češi I., Oikoymenh, Praha 2006.
- Patočka, J., *Svět Ivana Vyskočila*, in: Umění a čas I., Oikoymenh, Praha 2004.
- Patočka, J., *Tělo, společenství, jazyk, svět*, Oikoymenh, Praha 1995.
- Patočka, J., *Učení o minulostním rázu umění*, in: Umění a čas I., Oikoymenh, Praha 2004.
- Patočka, J., *Umění a čas*, in: Umění a čas I., Oikoymenh, Praha 2004.
- Vyskočil, I., *Vždyť přeci létat je tak snadné*, Mladá fronta, Praha 1963.

Vyskočil, I., *Hlas, mluva, řeč/Řeč, mluva, hlas*, DAMU, Praha 2006, s. 7–9.

Vyskočil, I., *Výuka herectví jako psychoterapeutická možnost*, in: Skupinová psychoterapie psychotiků a osob s těžším somatickým postižením, Syřišťová, Eva a kol.: Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1989, s. 136–144.

Sekundární literatura:

Bachtin, M., *Román jako dialog*, Odeon, Praha 1980.

Bernet, R., Kern, I., Marbach, E., *Metodické založení fenomenologie jako vědy*, in: Úvod do myšlení Edmunda Husserla, Oikoymenh, Praha 2005.

Biemel W., *Quelques remarques à propos de l'interprétation de l'art chez Patočka*, in: Tassin, E., Richir, M. (eds.), *Jan Patočka: Philosophie, phénoménologie, politique*, Jérôme Millon, Grenoble, 1992, s. 65–81.

Biemel, W., *Pobyt jakožto bytí ve světě*, in: Martin Heidegger, Mladá fronta, Praha 1995.

Čunderle, M., *Cesty ke hře*, in: Čunderle M., Roubal J., *Hra školou: dvakrát o Ivanu Vyskočilovi*, Studio Ypsilon, Praha 2001.

Fink, E., *Hra jako symbol světa*, Český spisovatel, Praha 1993.

Heidegger, M., *Bytí a čas*, Oikoymenh, Praha 2002.

Heidegger, M., *Zrození uměleckého díla*, Oikoymenh, Praha 2016.

Heidegger, M., *Už jen nějaký bůh nás zachrání*, Oikoymenh, Praha 2001.

Husserl, E., *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I.*, Oikoymenh, Praha 2019.

James, P., *On Mastodons, Faust and Tight Hugs: Jan Patočka on Literature*, in: *Bohemica Litteraria*, 23/2020/2, s. 51–68.

Janoušek, P., *Ivan Vyskočil a jeho neliteratura*, Host, Brno 2009.

Karfik, V., *Patologie jazyka*, in: Příběhy pod mikroskopem, Československý spisovatel, Praha 1966, s. 63–81.

Kožmín, Z., *Absurdita – zvláštní druh smyslu*, in: *Modely interpretace: Patočkovské průhledy*, Vydavatelství MU, Brno 2001, s. 105–107.

Kožmín, Z., *Umění stylu: Úloha jazyka v současné próze*, Československý spisovatel, Praha 1967.

Koubová, A., *MYŠLENÍ A FILOSOFIE, Rozhovor s Ivanem Vyskočilem*, in: *Filozofia*, roč. 68, 2013, č. 5, s. 425–456

Koubová, A., *Experimentální zkoumání struktury zkušenosti*, *FILOZOFIA* Roč. 68, 2013, č. 5, s. 393–401.

Merlier, P., *Patočka et Deleuze sur le phénomène de l'écriture*, in: Autour de Jan Patočka, Editions L'Harmattan 2010, s. 1251–138.

Morpurgo-Tagliabue, G., *Myšlení a básnění*, in: Současná estetika, Odeon 1985.

Rezek, P., *Haptická ozvěna*, in: K teorii plastičnosti, Triáda, Praha 2004.

Rut, P. (ed.), *Nedivadlo Ivana Vyskočila*, Československý spisovatel, Praha 1996.

Rut, P., *Vždyť přeci létat je o hubu*, Portál, Praha 2000.

Ševčík M., *Umění jako vyjádření smyslu: Filosofie umění Jana Patočky*, Vyd. Pavel Mervart, Červený Kostelec 2014.

Ševčík, M., Blahutková, D., *Patočkovy interpretace literatury*, Vyd. Pavel Mervart, Červený Kostelec, 2014.

Požité publicistické články:

Lopatka, J., *Svět plný náramných věcíček*, in: Literární noviny, 1964, č. 4, 25. 1., s. 5.

Machonin, S., *Slepá ulička, k premiéře Smutných vánoc*, in: Literární noviny, Roč. 9, 1960, č. 45, 5. 11., s. 6.

Novotný, M., *Místo žáka přišel učitel*, in: My, 1964, č. 3., 40–41.

Pohorský, M., *Proza přemýšlivá a vtipná*, in: Rudé právo, Roč. 44, 1964, č. 64, 4. 3., s. 3.

Rafaj, O., *Cesty mladé prózy*, in: Červený květ 9, 1964, č. 3., s. 94.

Stich, A., *Jazyk v povídkách Ivana Vyskočila*, in: Knižní kultura I., 1964, č. 3., 104–105.

Další použité zdroje:

Divadlo Na zábradlí 1/7, Divadlo malých forem a pantomimy (1958–1962), režie Sirotková, A., Česká televize 2016, <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11478272778-divadlo-na-zabradli/216542152210001/>

Osudy Ivana Vyskočila, ČRO3, 2013, díl. 6, min. 19–20, Vondráček, Jiří autor rozhlasového pořadu.

Osobní web Ivana Vyskočila: <https://www.ivanvyskocil.cz/html/dialogicke.html>

Just, V., *Divadlo 1918–2018*, <https://www.divadelni-noviny.cz/divadlo-1918-2018-20>

